

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-4.13>

С. С. Ненько, кандидат юридичних наук, професор,
ректор ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено особливості адміністративно-правового механізму організації підприємницької діяльності в Україні. Зазначено, що підприємницька діяльність характеризується як система господарювання, де основним суб'єктом виступає підприємець. Констатовано, що підприємець пов'язує матеріальні і людські ресурси, організовує і управляє процесом повторного виробництва і в результаті отримує прибуток. Наголошено, що в українському законодавстві є необхідні норми, що регулюють підприємницьку діяльність. Однак законодавча база поширюється поки ще не на весь обсяг складних підприємницьких відносин і є далекою від досконалості. Крім того, важливо забезпечити правильне і неухильне дотримання законів та інших нормативно-правових актів. Доведено, що адміністративно-правовий контроль за дотриманням законодавства підприємцями здійснюють компетентні органи виконавчої влади, а також інші органи, наділені державно-владними повноваженнями. До них відносяться органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання. Ці суб'єкти діють переважно адміністративно-правовими методами. Аргументовано, що публічно-правова організація підприємництва може розумітися досить широко: так, вона може включати в себе встановлення організаційних форм діяльності (статусних та договірних, статичне регулювання), а також включати систему публічних органів, які здійснюють контроль, та систему форм і методів публічно-правової організації підприємництва, що включають, наприклад, ліцензування, технічне регулювання, валютне регулювання, систему державної реєстрації осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність тощо (динамічне регулювання). Виділено моделі розуміння меж публічно-правової організації підприємництва: відповідно до теорії свободи підприємництва необхідно максимальне обмеження державного втручання в економіку: держава повинна впливати на економічний розвиток лише непрямыми методами, гарантуючи недоторканність приватної власності і прибутків, дотримання правил конкуренції тощо; відповідно до теорії регульованого ринку держава повинна самостійно ініціативним чином регулювати макроекономічні процеси, застосовуючи при необхідності прямі обмеження. Зазначене вище дозволяє дійти висновку про те, що межі публічно-правової організації підприємництва повинні визначатися за обмежувальним критерієм – виключно в цілях захисту прав та інтересів інших осіб. Зроблено висновок, що втілення конституційних гарантій свободи підприємницької діяльності в законодавчому матеріалі і правозастосовній практиці не завжди є вільним від певної інерції, спрямованої на необґрунтоване адміністративно-правове обмеження свободи підприємницької діяльності; недосконалість законодавчого і підзаконного нормативного матеріалу може створювати невизначеність в адміністративно-правовому регулюванні підприємницької діяльності, що є неприпустимим і має бути усунуто.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правовий механізм, підприємництво, підприємницька діяльність, публічно-правова організація.

S. S. Nenko. Administrative and legal mechanism of business organization

The article examines the features of the administrative and legal mechanism of organizing business activities in Ukraine. It is noted that entrepreneurial activity is characterized as a system of management, where the main subject is an entrepreneur. It is stated that the entrepreneur connects material and human resources, organizes and manages the process of Re-production and as a result makes a profit. It is noted that the Ukrainian legislation has the necessary norms regulating business activities. However, the legislative framework does not yet cover the entire scope of complex business relations and is far from perfect. In addition, it is important to ensure proper and strict compliance with laws and other regulations. It is proved administrative and the competent executive authorities carry out legal control over compliance with legislation by entrepreneurs, as well as other bodies endowed with state power. These include local self-government bodies and public associations. These entities operate mainly by administrative and legal methods. It is argued that the public-legal organization of entrepreneurship can be understood quite broadly: for example, it can include the establishment of organizational forms of activity (status and contractual, static regulation), as well as include the system of public bodies that exercise control, and the system of forms and methods of public-legal organization of entrepreneurship, including, for example, licensing, technical regulation, currency regulation, the system of state registration of persons engaged in business activities, etc. (dynamic regulation). Models of understanding the boundaries of the public-legal organization of entrepreneurship are highlighted: according to the theory of freedom of entrepreneurship, the maximum restriction of state intervention in the economy is necessary: the state should influence economic development only by indirect methods, guaranteeing the inviolability of private property and profits, compliance with competition rules, etc.; according to the theory of the regulated market, the state should independently regulate macroeconomic processes in an initiative way, applying direct restrictions if necessary. The above allows us to conclude that the boundaries of a public-legal organization of entrepreneurship should be determined according to a restrictive criterion – solely for protecting the rights and interests of other

persons. It is concluded that the implementation of constitutional guarantees of freedom of entrepreneurial activity in legislative material and law enforcement practice is not always free from a certain inertia aimed at unjustified administrative and legal restriction of freedom of entrepreneurial activity; imperfection of legislative and bylaw regulatory material can create uncertainty in the administrative and legal regulation of business activities, which is unacceptable and should be eliminated.

Key words: administrative law, administrative and legal support, administrative and legal mechanism, entrepreneurship, entrepreneurial activity, public law organization.

Постановка проблеми. Держава, визначаючи адміністративно-правові аспекти підприємницької діяльності, встановлює форми і методи контролю суб'єктів такої діяльності. У зв'язку з чим державне регулювання і контроль повинні стати ефективними елементами адміністративно-правової політики держави у сфері правового регулювання підприємництва. Однак, як показує практика, позитивні моменти державного регулювання підприємницької діяльності – через слабкість самої держави – виражені недостатньо чітко, тоді як негативні перетворилися в особливу групу факторів, що перешкоджають нормальному розвитку підприємництва в нашій країні. Як наслідок неефективної діяльності структур державного регулювання і контролю виникають специфічні труднощі в розвитку підприємницької діяльності в Україні, які останнім часом прийнято називати адміністративними бар'єрами, подолання котрих є можливим лише при вдосконаленні методів адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності.

Правові основи державної політики нашої країни щодо подолання адміністративних бар'єрів, які виникають на шляху розвитку підприємництва, закріплені в Конституції України, законах Верховної Ради України, указах Президента України, а також постановах Кабінету Міністрів України. Ці нормативно-правові акти закріплюють методи адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні і є основоположними при розробці нормативно-правових актів, які регламентують відносини в сфері підприємництва.

Вивчення чинного законодавства, що закріплює засади адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, дозволить виявити нові тенденції в правовому регулюванні економічних відносин в Україні, які здатні забезпечити вибір ефективних адміністративно-правових засобів у регулюванні підприємницької діяльності. Усі вищезазначені та ряд інших обставин актуалізували підстави для написання цієї статті.

Метою статті є теоретико-практичне дослідження особливостей адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні.

Задля досягнення зазначеної мети було поставлено наступні завдання: обґрунтувати понятійний апарат і визначити природу адміністративно-правової організації підприємницької діяльності; дослідити нормативно-правові засади адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні; здійснити відмежування засад адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні від аналогічних засад інших галузей права; визначити моделі, принципи та межі адміністративно-правової організації підприємництва в Україні.

Методологічну основу статті склали спеціальні та загальнотеоретичні методи. Діалектичний метод дав можливість виявити та описати сутність адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, узагальнити спеціальні принципи в цій сфері. Методи аналізу й синтезу застосовувалися для змістовного розкриття юридичної природи адміністративно-правового статусу, форм і методів адміністративної діяльності публічної адміністрації, відповідних адміністративних процедур. Формально-догматичний метод застосовувався для аналізу чинних нормативно-правових актів.

Результати дослідження

2.1. Понятійний апарат і природа адміністративно-правової організації підприємницької діяльності.

Ставлячи перед собою мету: виявити понятійний апарат і природу адміністративно-правової організації підприємницької діяльності, слід відштовхнутися від твердження О. Кузьменка про те, що рухомою силою всього людського прогресу і загальнолюдської цивілізації, скоріш за все, є підприємницькі засади [14, с. 53]. Людина, яка прагне поліпшити власні життєві умови, завжди проявляє підприємливість. В умовах ринкової економіки, яка все більш наочно проявляє себе в Україні, підприємницька діяльність заявляє про себе на повну силу, оскільки вона має конституційну підтримку держави.

В юридичній літературі, позначаючи правову природу підприємницьких відносин, деякі автори вказують на взаємозв'язок «горизонтальних», «вертикальних» і внутрішньогосподарських відносин в рамках адміністративного, господарського та підприємницького права [20].

За своєю природою так звані «горизонтальні» відносини, з одного боку, складаються між рівними суб'єктами господарювання, з іншого боку, виникають між суб'єктами та органами місцевого самоврядування, а також державними органами. Крім того, відносини подібного характеру виникають між декількома підрозділами підприємства.

В такому підході спостерігається поєднання двох засад, тобто приватно-правового і публічно-правового регулювання. Це регулювання дає, зокрема, можливість обґрунтувати розширення прав державних підприємств в рамках обов'язкових для них планових завдань.

У свою чергу, А. Гук, розкриваючи поняття «підприємницька діяльність», вказує, що це спеціальна діяльність особи, форма визначення активності і використання її фізичної сили. Далі автор вказує, що ініціативність – особлива ознака засад здійснення обраної діяльності. Активна та ініціативна людина може в будь-який час почати будь-яку діяльність, зробити новаторство або нововведення у своїй діяльності. Аналізуючи підприємницьку діяльність, А. Гук особливим чином акцентує думку, що без осіб, які здійснювали підприємницьку діяльність, не може бути мови про підприємництво взагалі [6].

Дійсно, виходячи з вищенаведеного можна сказати, що економічну систему України складають фізичні особи, які займаються підприємництвом, а також юридичні особи незалежно від форм власності. Отже, кожен з наведених суб'єктів економічної системи здійснює вільну, засновану на власному ризикові діяльність, мета якої в підсумку – отримання прибутку або будь-якого іншого соціального ефекту.

Свобода економічної діяльності, самостійне здійснення трудової діяльності, вибір професії, місця роботи, місця проживання та заняття різноманітною господарською діяльністю, не забороненою законом, гарантується наступними правовими основами:

- правом на здійснення підприємницької діяльності;
- свободою трудової діяльності.

Говорячи про підприємницьку діяльність, слід зазначити, що це один із напрямів господарської діяльності, основною ознакою якого є отримання прибутку. Однак десятки створених суб'єктів господарювання, здійснюючи свою діяльність, не вважають отримання прибутку основною метою, так як їх основною метою є вирішення соціальних завдань. Наприклад, промислові, будівельні, транспортні та інші підприємства створюються для здійснення підприємницької діяльності, і їх метою є не тільки отримання прибутку, а й вирішення соціальних завдань.

Також підприємницька діяльність характеризується як система господарювання, де основним суб'єктом виступає підприємець. Підприємець пов'язує матеріальні і людські ресурси, організовує і управляє процесом повторного виробництва і в результаті отримує прибуток.

Деякі німецькі вчені, такі як Й. Шумпетер, дотримувалися думки, що підприємці є новаторами. Й. Шумпетер не уявляв собі підприємництва без ризику і новаторства [23, с. 203]. На думку зазначеного автора, підприємець повинен бути творцем, здійснювати нові дії в тому числі:

- виробництво нової продукції;
- застосування нових технологій;
- освоєння нового ринку продажів;
- освоєння нових джерел сировини;
- оновлення структури галузі [22, с. 57].

Інша вчена, Л. Біла, визначаючи поняття «підприємницька діяльність», пов'язує його з поняттям «бізнес». Під наведеним терміном авторка розуміє «діяльність юридичних осіб, підприємств або організацій, спрямовану на освоєння природних багатств, виробництво або купівлю і продаж товарів та послуг, їх обмін на інші товари, послуги або гроші на користь осіб або організацій» [3, с. 112]. Таким чином, терміни «бізнес» і «підприємництво» є схожими один з одним. Відмінність полягає в тому, що підприємництво, будучи одним з видів діяльності, пов'язане з особистістю людини-підприємця, який починає нову справу, здійснює новаторство, використовує власні кошти в новій справі, приймає на себе її ризик.

З розвитком суспільних відносин також стало формуватися і відношення до поняття «підприємницька діяльність». Зокрема, деякі вчені ранньої доби української державності висунули свої концепції в рамках адміністративного та господарського права [1; 11]. Виходячи з цього, на наш погляд, не можна погодитися з думкою, що концепції, розроблені в цей період, являють собою в основному результат партійно-планової системи економіки і що вони позбавлені науково обґрунтованого підходу [21, с. 84]. Заслуга науковців того періоду полягала в тому, що ними вперше в правовій науці була сформульована модель правового регулювання соціальних зв'язків, що виникають на основі синтезу «горизонтальних», «вертикальних» і внутрішньогосподарських відносин.

Цікаву точку зору з приводу природи підприємницької діяльності висловила А. Пухтецька. На думку вченої, право на зайняття підприємницькою діяльністю спрямоване на те, щоб забезпечувати особі певну сферу свободи і недоторканності [19, с. 98].

З цього можна зробити висновок, що самостійність (свобода) підприємця не може бути безмежною; з урахуванням меж, встановлених законом, йому і слід будувати свою поведінку.

2.2. Нормативно-правові засади адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні. Право кожної людини займатися діяльністю, спрямованою на поліпшення її соціального та економічного становища, є правом, що має міжнародно-правове значення. Зокрема, таке право закріплено в ст. 22 Загальної декларації прав людини, де вказується, що кожна людина незалежно від громадянства, національної приналежності та інших суб'єктивних особливостей, перебуваючи на території певної держави як член конкретного суспільства, має право займатися діяльністю, необхідною для підтримки її гідності і для вільного розвитку її особистості, в економічній, соціальній і культурній сферах життя [8].

Відродження підприємництва в Україні було пов'язано зі створенням нормативно-правової бази, що відповідає вимогам часу. Тут перш за все слід відзначити прийняття Конституції України. У цьому основоположному документі було закріплено, що в Україні у якості основи конституційного ладу, крім іншого, також слід назвати свободу економічної діяльності, рівність всіх форм власності, право кожного на вільне використання своїх здібностей і майна для підприємницької та іншої не забороненої законом економічної діяльності [13].

Згідно ст. 42 Конституції України: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів» [13].

Роль і значення ст. 42 Конституції України у здійсненні вільної економічної діяльності громадян і об'єднань особливим чином підкреслюється в працях вітчизняних вчених, зокрема в працях О. Клима. Він зазначає, що свобода підприємницької діяльності не може бути абсолютною, так як вона може бути обмеженою законодавцем виходячи з наявності суспільного інтересу. Держава, зважаючи на інтереси суспільства може регулювати, наприклад, видачу ліцензій, дозволів та реєстрацію з метою здійснення підприємницької діяльності [9].

Законодавство регулює відносини між особами, які займаються підприємницькою діяльністю. В Україні підприємництво є відносно новим явищем. Підставою для його правового вираження стало прийняття Закону України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 року № 698-ХІІ [17]. В юридичній науці для вивчення цієї діяльності сформувалася нова галузь, що отримала назву «підприємницьке право». Зазначена галузь, будучи комплексною правовою сферою, призначеною для регулювання підприємницьких та інших відносин, пов'язана з державним регулюванням господарських відносин з метою забезпечення інтересів держави і суспільства.

Суспільні відносини, які регулюють норми підприємницького права, є предметом вищезазначеної галузі. Його основу складають відносини, які виникають в процесі здійснення підприємницької діяльності. Підприємництвом фактично є зареєстрована самостійна діяльність, здійснювана особами, що володіють відповідними якостями, на свій ризик в порядку, встановленому законом, для систематичного отримання прибутку.

Вітчизняний законодавець визначає підприємницьку діяльність як діяльність, «здійснювану на свій ризик». У зв'язку з цим вчені одностайно виділяють «ризик» як ознаку підприємницької діяльності [5].

Слід зазначити, що у вітчизняній юридичній думці, говорячи про сферу підприємницької діяльності, вказують на таку сферу, як «комерційне право». Зокрема, на думку П. Любченка, комерційне право, будучи однією зі сфер підприємницького, господарського права, також включає відносини підприємницького характеру, що виникають за участю громадян та їх об'єднань [15]. Сформульована модель знайшла відображення і застосування в правових актах України. Зокрема, в такому правовому акті, як Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 року № 4618-VI [18]. Цей закон на сьогоднішній день є одним з основних профілюючих нормативно-правових актів у сфері регулювання підприємницької діяльності. У преамбулі цього закону наводиться положення про те, що він регулює суспільні відносини, пов'язані з державним захистом, підтримкою і розвитком підприємництва в Україні, і забезпечує державну гарантію діяльності суб'єктів підприємництва [18].

Таким чином, в українському законодавстві є необхідні норми, що регулюють підприємницьку діяльність. Однак законодавча база поширюється поки ще не на весь обсяг складних підприємницьких відносин і є далекою від досконалості. Крім того, важливо забезпечити правильне і неухильне дотримання законів та інших нормативно-правових актів. Адміністративно-правовий контроль за додержанням законодавства підприємцями здійснюють компетентні органи виконавчої влади, а також інші органи, наділені державно-владними повноваженнями. До них відносяться органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання. Ці суб'єкти діють переважно адміністративно-правовими методами.

2.3. Відмежування засад адміністративно-правової організації підприємницької діяльності в Україні від аналогічних засад інших галузей права. З подальшим розвитком юридичної думки стало також формуватися і відношення до природи поняття про підприємницьку діяльність. У зв'язку з цим цікавий погляд В. Колпакова, що розглядає адміністративне право як «сукупність норм інститутів публічного права, які взаємодіють в регулюванні відповідної діяльності суб'єктів» [11]. Можна припустити, що таке трактування поняття адміністративного права є досить умовним, оскільки не встановлює чітких критеріїв визначення та розкриття сутності досліджуваного правового явища. Таке тлумачення адміністративного права не здатне дати чітких критеріїв для визначення сутності цього правового явища. Справа в тому, що право не може обмежуватися сукупністю норм тільки правових інститутів. Як видно, з досвіду інших країн, в тому числі і України, адміністративне право розглядається, виходячи також із існуючих умов економічного розвитку країни [10, с. 202].

В юридичній літературі нерідко поняття «підприємницьке право», «торговельне (торгове, торгівельне) право» і «комерційне право» розглядаються як синоніми [2]. Ряд дослідників дотримується думки, що поняття «підприємницьке право», «торговельне право» і «комерційне право» є складовою частиною цивільного права [1; 10]. Слід зазначити, що з наведеною точкою зору вчених в певній мірі можна не погодитися. Нам видається, що господарське право має в порівнянні з підприємницьким правом і комерційним правом більш широке охоплення суспільних відносин. У свою чергу, комерційне право має більш широке значення в порівнянні з торговельним правом. Отже, в залежності від кола регульованих суспільних відносин, наведені сфери права мають більш широке значення по відношенню один до одного.

В. Галуцько, проводячи розмежування між торговельним і підприємницьким правом, стверджує, що перше є основою останнього. Також він вважає, що якщо торговельне право носить приватний характер, то підприємницьке право являє собою право державно регульованої і соціально орієнтованої ринкової економіки [5]. О. Клим вважає, що підприємницьке право є конгломератом приватноправових і публічно-правових засад у регулюванні суспільних відносин [9]. На нашу думку, підприємницьке право є зводом приватноправових і публічно-правових засад регулювання суспільних відносин.

В. Коваленко виступає за відмежування підприємницького права від комерційного. Однак, у свою чергу, він, по суті, отожднює комерційне право з договірним, визначаючи його місце в системі цивільного права, а підприємницьке право розглядає з відомих позицій господарсько-правової теорії [10, с. 214].

Ряд вчених, досліджуючи категорію підприємницького права, пропонують провести розмежувальну лінію між підприємницьким, комерційним і торговим правом, але лише на рівні навчальних дисциплін. Вони в свою чергу вважають, що термін «підприємницьке право» має досить умовне значення і об'єднує в комплексі різні, але взаємопов'язані правові інститути, з якими підприємці стикаються у своїй діяльності. Таке твердження обмежує власне бачення проблем підприємницького права як навчальної дисципліни [19; 20].

Є інша точка зору, запропонована О. Кузьменком. У курсі лекцій він пропонує використовувати поняття «правова основа підприємництва» замість «підприємницьке право» [10, с. 223]. На наш погляд, точка зору О. Кузьменка у визначенні назви розглянутого поняття залишається спірною. При вивченні поняття «підприємницьке право», природно, розглядається також правова основа та інші аспекти підприємницького права.

Таким чином, підприємницька діяльність є самостійною, здійснюваною на свій страх і ризик діяльністю, яка регулюється переважно адміністративним, господарським та підприємницьким правом, та спрямована на систематичне і стабільне отримання прибутку від використання майна, продаж товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими як підприємець у встановленому законом порядку.

2.4. Моделі адміністративно-правової організації підприємництва в Україні. Підприємництво, будучи однією з форм громадської діяльності, не може не відчувати вплив соціальних регуляторів, одним з яких є право, дія якого виражається, зокрема, в публічній організації підприємництва. Зазначимо, що публічно-правова організація підприємництва може розумітися досить широко: так, вона може включати в себе встановлення організаційних форм діяльності (статусних та договірних, які умовно можна назвати «статичне регулювання»), а також включати систему публічних органів, які здійснюють контроль, та систему форм і методів публічно-правової організації підприємництва, які включають, наприклад, ліцензування, технічне регулювання, валютне регулювання, систему державної реєстрації осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність тощо (умовно можна назвати «динамічне регулювання»).

Видається, що постановка питання про межі і методи публічно-правової організації підприємництва (коли в один ряд ставляться поняття «межі» і «методи», які є поняттями різного порядку) передбачає розкриття теми в аспекті дослідження загальних детермінант правового регулювання підприємництва, виходячи з яких можливо буде визначити, по-перше, межі правового регулювання (тобто той регуляторний обсяг, який буде виправданий детермінантами регулювання), а, по-друге, методи організації підприємництва як певне вираження поза межами правового регулювання. Нарешті, не можна не зупинитися і на проблемах, генеза яких буде визначена неправильним розумінням загальних принципів регулювання при застосуванні їх в конкретній ситуації. У зазначених аспектах спробуємо розкрити тему.

Генеза правового регулювання підприємництва визначається необхідністю координації діяльності вільних суб'єктів у взаємодії між собою. Так, як вказує А. Бондар: «оскільки вільна діяльність протікає в суспільній формі, остільки виникає проблема взаємодії вільних людей, а, отже, здійснення діяльності кожної людини не на шкоду інших членів суспільства. В результаті з'являється специфічний тип діяльності, спрямований на організацію вільної діяльності (взаємодії) людей» [4].

Форми, межі публічно-правової організації підприємництва в різних правових системах можуть бути різними, але відзначимо, що така диференціація в напрямку «одержавлення» обмежена самим розумінням підприємницької діяльності як самостійної діяльності. Так, складно говорити про яке-небудь регулювання підприємницької діяльності в умовах адміністративно-командної економіки, так як в такому випадку саме поняття підприємництва просто вихолощується [7].

Так, можна виділити кілька моделей розуміння меж публічно-правової організації підприємництва:

– відповідно до теорії свободи підприємництва необхідно максимальне обмеження державного втручання в економіку: держава повинна впливати на економічний розвиток лише непрямыми методами, гарантуючи недоторканність приватної власності і прибутків, дотримання правил конкуренції тощо;

– відповідно до теорії регульованого ринку держава повинна самостійно ініціативним чином регулювати макроекономічні процеси, застосовуючи при необхідності прямі обмеження.

2.5. Принципи та межі адміністративно-правової організації підприємництва в Україні. В Україні законодавець при визначенні правового регулювання підприємництва повинен керуватися конституційними принципами:

– принципом здійснення прав і свобод людини і громадянина при дотриманні прав і свобод інших осіб;

– принципом свободи економічної діяльності;

– принципом вільного використання якостей майна для здійснення підприємницької діяльності;

– принципом недопущення монополізації та недобросовісної конкуренції;

– принципом допустимості обмеження прав і свобод людини тільки в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави;

– принципом захисту права власності [12].

З точки зору визначення меж правового регулювання підприємницької діяльності зазначимо, що наведені принципи, по-перше, встановлюють загальний принцип свободи здійснення економічної (в тому числі підприємницької) діяльності, по-друге, встановлюють загально-правовий принцип здійснення прав однією особою без порушення прав інших, по-третє, акцентують увагу на неприпустимості вчинення окремих дій при здійсненні підприємницької діяльності.

Відповідно, при побудові законодавчого матеріалу законодавець повинен ґрунтуватися на зазначених принципах. При цьому зазначимо, що законодавець в цілому вільний у виборі будь-яких правових форм з тією умовою, що такі правові форми відповідатимуть зазначеним конституційним принципам.

Між тим, не можна не відзначити, що існування таких конституційних принципів, сформульованих досить лапідарно і абстрактно, які в загальній формі визначають межі публічно-правової організації підприємництва, не може не породжувати появу проблем, пов'язаних як з побудовою відповідних законодавчих конструкцій, системи підзаконного регулювання, так і з безпосереднім правозастосуванням [16]. Відзначимо деякі з них.

Слід наголосити, що законодавець не обмежений суворим переліком правових конструкцій, які він може використовувати для організації підприємництва. Разом з тим, законодавець, зі свого боку, не може встановити закритий, обмежений перелік договірних конструкцій для суб'єктів підприємницької діяльності, в іншому ж випадку це було б надмірним втручанням у свободу здійснення підприємницької діяльності.

Лавіруючи між можливістю встановлення будь-яких загальних принципів зобов'язального права і встановленням якомога більш вичерпного переліку договірних форм, законодавець вирішив за необхідне встановити основні договірні форми, а також, розуміючи неприпустимість обмеження обороту лише такими формами, встановив принцип свободи договору (що передбачає, зокрема, можливість як зміни диспозитивних норм описаних договірних форм, так і створення нових договірних форм).

Тим часом, судова практика сприймала положення закону в обмежувальному аспекті і автоматично визнавала імперативність норм договірного права, що не містять застереження про право сторін узгодити інше [4].

Такий стан справ, на нашу думку, демонструє невиправдане розширення меж регулювання (методом заборони) підприємницьких відносин. Більш того, окремої уваги заслуговує вивчення патерналістських ідей в побудові конструкцій, покликаних захищати «слабку сторону» підприємництва.

Іншим проявом публічно-правової організації підприємництва є побудова системи державного контролю та безпосереднє здійснення такого контролю з боку державних органів за суб'єктами підприємництва.

Як справедливо вказує В. Галунько, правова природа пропонованих державою вимог може бути охарактеризована в першу чергу через зовнішнє оформлення вимоги. Вона повинна міститися в чітких формулюваннях правових актів, прийнятих державним органом у межах своєї компетенції [5].

Між тим до підприємців застосовується близько 2 млн різних зобов'язань і вимог по частині організації та ведення бізнесу, багато з яких вже давно є застарілими [20].

Зазначена проблема, на нашу думку, повинна отримати рішення у вигляді систематизації, оптимізації нормативних вимог до суб'єктів підприємництва, виключення дублюючих і надлишкових вимог.

Висновки. Підприємницька діяльність характеризується як система господарювання, де основним суб'єктом виступає підприємець. Підприємець пов'язує матеріальні і людські ресурси, організовує і управляє процесом повторного виробництва і в результаті отримує прибуток. В українському законодавстві є необхідні норми, що регулюють підприємницьку діяльність. Однак законодавча база поширюється поки ще не на весь обсяг складних підприємницьких відносин і є далекою від досконалості. Крім того, важливо забезпечити правильне і неухильне дотримання законів та інших нормативно-правових актів. Адміністративно-правовий контроль за додержанням законодавства підприємцями здійснюють компетентні органи виконавчої

влади, а також інші органи, наділені державно-владними повноваженнями. До них відносяться органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання. Ці суб'єкти діють переважно адміністративно-правовими методами. Публічно-правова організація підприємництва може розумітися досить широко: так, вона може включати в себе встановлення організаційних форм діяльності (статусних та договірних, статичне регулювання), а також включати систему публічних органів, які здійснюють контроль, та систему форм і методів публічно-правової організації підприємництва, що включають, наприклад, ліцензування, технічне регулювання, валютне регулювання, систему державної реєстрації осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність тощо (динамічне регулювання).

Можна виділити кілька моделей розуміння меж публічно-правової організації підприємництва: відповідно до теорії свободи підприємництва необхідно максимальне обмеження державного втручання в економіку: держава повинна впливати на економічний розвиток лише непрямыми методами, гарантуючи недоторканність приватної власності і прибутків, дотримання правил конкуренції тощо; відповідно до теорії регульованого ринку держава повинна самостійно ініціативним чином регулювати макроекономічні процеси, застосовуючи при необхідності прямі обмеження. Зазначене вище дозволяє дійти висновку про те, що межі публічно-правової організації підприємництва повинні визначатися за обмежувальним критерієм – виключно в цілях захисту прав та інтересів інших осіб. Втілення конституційних гарантій свободи підприємницької діяльності в законодавчому матеріалі і правозастосовній практиці не завжди є вільним від певної інерції, спрямованої на необґрунтоване адміністративно-правове обмеження свободи підприємницької діяльності; недосконалість законодавчого і підзаконного нормативного матеріалу може створювати невідомі значеність в адміністративно-правовому регулюванні підприємницької діяльності, що є неприпустимим і має бути усунуто. Зазначимо, що обсяг зазначеної роботи не дозволяє висвітлити більшу частину проблем публічно-правової організації підприємництва: уваги заслуговує і концепція передачі функцій державної організації підприємництва на рівень самих суб'єктів, і концепція форм організації підприємництва, що здійснюється у принципово нових сферах діяльності. Проблеми окремих форм публічної організації підприємництва можна присвятити не одну дослідну роботу, що в свою чергу створює плацдарм для майбутніх наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
2. Андрійко О. Ф. Теоретико-прикладні аспекти розвитку адміністративного права та державного управління в Україні. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 182–203.
3. Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. 2-е вид. перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.
4. Бондар А. В. Класифікація державного контролю за організацією та здійсненням господарської діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 100–103.
5. Галуцько В. В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення / В. В. Галуцько, О. М. Єшук. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua>. (дата звернення: 12.06.2022).
6. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Випуск № 1 (43). С. 78–83.
7. Журавель Я. В. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2008. 18 с.
8. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.06.2022).
9. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2009. 20 с.
10. Коваленко В. В. Курс адміністративного права України. Київ. Юрінком Інтер. 2012. 805 с.
11. Колпаков В.К. Поняття форм публічного адміністрування. *Адміністративне право і процес*. 2012. Випуск № 2. С. 61–67.
12. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
13. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. с. 141.
14. Кузьменко О. В. Адміністративне право. Загальна частина. Навчальний посібник. О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М.В. Пługатир та ін.. Київ. Центр учбової літератури. 2015. 232 с.
15. Любченко П. М. Організаційно-господарські повноваження проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2013. Вип. 6-2 (2). С. 28–31.
16. Мащук В. Ю. Види адміністративних процедур: критерії класифікації. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (7). С. 60–67.
17. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року № 698-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14, с. 168.

18. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 3, ст.23.
19. Пухтецька А. А. Загальне адміністративне право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2015, 568 с.
20. Ричка М. А., Регулювання підприємництва в Україні: досвід ЄС. НАУ. 2017. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/17493/1/Стаття%20Ричка%2C%20Шваюк%20.doc> (дата звернення: 12.06.2022).
21. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 624 с.
22. Shionoya Y. Schumpeter and his surroundings: on overview. *Schumpeter and the Idea of Social Science: A Metatheoretical Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 354 p.
23. Schumpeter J. Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerks. *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*. 1914. T. 23. 528 p.